

НАЙЫРАЛ АЧЫЛЫГ

(Уланчымы. Эгези 1-ги артында).

Уруулар албан черлеринин жеткен сайыраан. Ак-Довуракта ам 3 ортумак школа, кезекте техникум, профессионал-техниктин училище, 8 уруулар албан черлери. Култура ордону, эштор бассейниги спорт комплекси болгон чагында кылдыган хей чуртталга бажынары аймагында кылды.

Бо бугурулгане кадарлар айтырып чотумчалыг шитинир-леттинил турар. Бир эвес 1964 чылда дээди эртемниг болгон бектик мергезилди тыва кадарлар экинш санын турган болса, ам бугу ажилчыларын, инженер-техниктиг ажилдакчыларын база албан-хаакчыларын 53 куууа тыва кадарлар апарган. Бо хунерде комбинатта 448 тускай ортумак, 155 дээди эртемниг специалистер ажилдап турар. Оларын белеткериго Класно-доскоуниги, Свердловскиниги, Дзержинскиниги болгон еске-даа хуораларын дээди болгон ортумак ердедеде черлеринин киниге улуу улуг.

Ажилчы кадарларын билгидер-биле, чепселеринге Ак-Довурактыг кезекте техникуму, профессионал-техниктиг

БОДУНУЧ ЧЕРИНИНГ ЭЭЛЕРИ

1947 чылдын февраль айда Биче-Тей МЧАЗ-иники баазамага «Кызма тараачын» колхоз тургустунган. Ынчан 17 ерге каттышкан, 30 хире айтты, 60 чепсел саар инекти, муу амыг шээр малды инити херенгиге кинир санаан. Машина-техника турбаан. Айт, шары-биле чер андарар, тараа бастырар турган.

Коммунистг партиянын болгон Совет чазактын ада сагыш салымчынын ачымда «Шекпээр» совхоз таныт-тымас кылдыр алуу, сайыраан. Ажил-агынын сайыраалыга, бир дугаарында, маа-на чурттап чоран орус кижилерин база еске-даа нациянын талзакчылар болур агроном, механик, механизатор, башкы, эми дээг шыкшас тускай эртемниг специалистерин салдыр улуг. Олар уле-гер, киржиктеги болганын айтыр дерек. Тыва кижилерин олар бугу-ле чүгеге — бажы-ны тударына, машина-техника башкыларына, малды эмизеринге, электри кужун ажилдап билгиринге, картофель болгон нотаама естүрүп алы-рынга болгон еске-даа ажилда-дарга ерделеп каан. Ол найы-ралды, дем каттыкылганын ачымы уре-тунедиге болганн совхозтун амыг амыла-ралды кыргуту турар.

Дөртөн чылдарын эгезинде тараа тарым хову турган черде ам совхоз төвү — Биче-Тей суур чоржак аут чепсел беэни чепсел узун, дорт ку-дучуларын кылдыр чаттыла берген. Совхозта 5 ески-дээ, эмнеге, амыдала ханзырал-га пукутуу, 572 өөреникчи өөренир ортумак болгон эге-школа, култура, албанын еске-даа тудуугаары бар. Суурда алды кулчулук бар. Топ кулчу-чуну В. И. Ленинни амы-беле алаан. Чаа тудуугар немешен тудуу суур чуртталгаларын амыдыра-чуртталгалыг, култура деңгели улам эки-жиге турар.

Ужен чеди чыл мурунда чаа тургустунган колхозка ма-

БАШТАЙГЫЛАРНЫН САНЫНДА БИС

1944 чылда дээди болгон ортумак эртемниг специа-листер ховар турган. Амыг уде уагтурде, келээ ажил-агында болгон улус ажил-агынын еске-даа амы-ларын дээди болгон ортумак эртемниг специалистер чептери-биле бар. 1964 чылда, «Тыва даг-дугу» комби-натты ажилдап кингеге мергезилде кадарлар аэвэш турган. Бо хунерде мида дээди эртемниг 155, ортумак эртемниг 448 специалистер ажилдап турар.

Совет Эвилелиниг составы-га Тыва эки тура-биле кат-тышкан чаа-ла алды чыл бо-луп турла, Ленинградтыг ве-теринария институтун доос-каш, өөм ишти Людмила-биле кады Барыын-Хемчик районга ажилдап келдим. Мени район-нуу улут мал эмчиликте то-муйлаан. Ынчан Бай-Тайга, Мөңгү-Тайга, Барыын-Хемчик чангыс район болгон левиске-ри делет-не турган. Бо шаг ышкан, машина-техника бар эвес айттыныкыш, чартык ай чыгыс суг аалдар кезип чо-рутур чүве. Дыл-домазымы билишес-даа болуусса, ты-ва артат-биле доран-на чуктежи берген бис. Ырак орукка айттыг чораш, туруп-могашка бир аалга баарга ээзи доран-на адынын эер-рип согаш, олчарып, сугга-чепсер тыла чон кайгамчык-ла чүмүлүлүч улус.

Баштайгы дээрде районга тускай эртемниг ажилдер че-дешпес, дерип кылган эмне-ге, лаборатория чок болга-нын бергезе-ошкунерге та-варжыл турувус. Мал азыр-галары, илангы аскак азын кончуг хей турду. Оон ула-мынан шээр болгон болза мылдан өлүп ховар, ара са-мыр ооруу кайы хей турду. Колданыр азын-биле шипчи-лел ажилдарын чорудуп, мал-дынны буруу азыраларына удуу тарымгаларын кылган, эмне-ошкунерге эки-не бөдүн аргаларына аныктарын өр-едип турган бис. Бис-тик-биле кады келген баш-тайгы специалистер агроном

Районнуң мурнакчылары

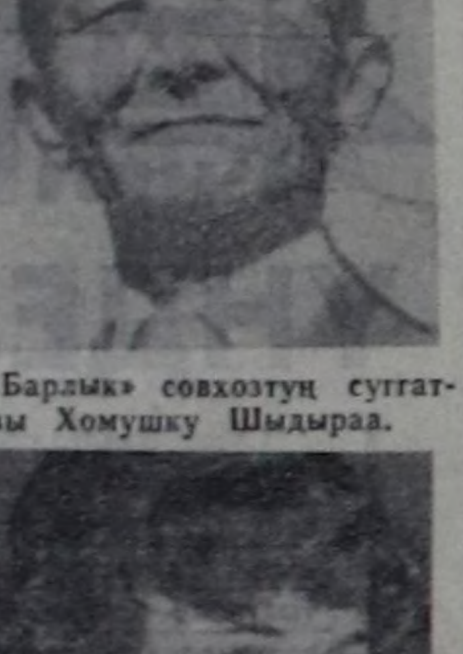
СЭП-ниң XXVI съездинин делегаты арыгала фабрикасында бектик сарттуг даг-дугу арыгалаар секте дерилаер машинизи Уйнуукал Монгуш.

Арыгала фабрикасынын бөдүн рудадан даг-дугу арыгалаар сектин №4 ээлчээде электрик Наталья Младенцева.

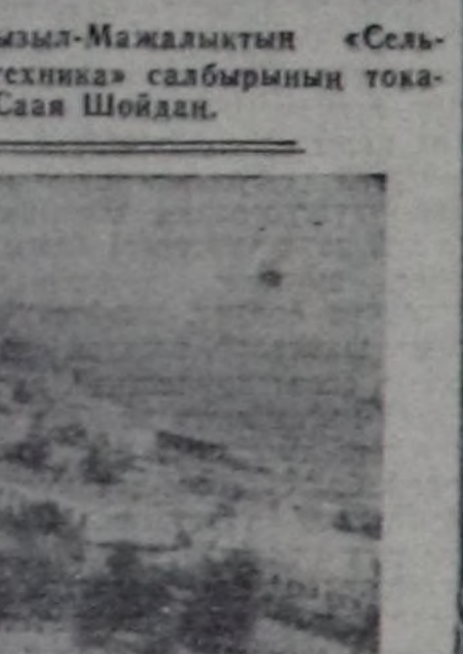
Комбинаттын транспорт негизде чолалчы Виктор Штыга-шев.

«Барлык» совхозтун сугат-чызы Хомушка Шыдыра.

Бөдүн рудадан даг-дугу арыгалаар сектин №3 ээлчээде оператор Мария Швец.

Кызма-Мажалыктың «Сельхозтехника» салбырынн токар Саяа Шойдан.

ТУДУГ-СУУРУ ХӨГЖЭЭН ЧЕРИМ

Дөртөн чылдар мурунуа районга уагтур бугуру-ге, тудуг организацинзы турбаан, эвэш саныг каш бажынарыг суурлар турган. Ам чурт чурунда чаа ховар Ак-Довурак беэни немешенин чугааларга сайыраа улуг. Ховар хевирини Кызма-Мажалык суурда, Ак-Довуракта, совхозтар, салбырлар төптөргөдө, фер-маларда кижилерин ажилдаарына, чурттаарына, амыдалыгына таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Ала-нем Коп-Сөк чурттуг, төгүзүлден ядым ууус. Шору эр апаргаш-да Чокар мээр-нин чылгызын кадарып, хөм-лектеп эгезген мен. Оон чүгө чылгы малы беэни муу амыг турган, кончуг кайжар-хажатга, дерини феодалдарын бирээни чүве.

Орус чоңуну ачымы-биле Ты-вага национал-хосталгалыг ре-волюция тилезин соонда хөм-лектиг аюу үтүзүлден чаралып, артыктыг чазанын бугун эр-гелит төлээни бөдүм. Хил дээг анык 24 харыг эр турган. Апартын Револютор Шерин-ге албан эртинги турган. Хемчик феодалдарынн тура-лашканын беэниги база калыпкан. Шипириг дөсөк-дөрүм, бөдүнүп хосталгалыг келер дээди түрүпүп ту-ру чонун кайды-даа ктып талып шыдаама дээринге ми-нан илангы-биле бугурун мен.

Бо кожуушуну арттарып көчкүн амыдалардан чаралып, сууржун амыдаларче шипчип эгелеп турда, тулугта Шурун-оол, Отуг-оол, Кужа, Көкү-лей, Доржу судар ажилдап эгезген бис. Ынчан Кызма-Мажалыктын бот-оруага-на-рыгалыг тудуг-септелге уаг-тоуу турган чүве. Даргазы ол чүве деп Ак-Довурактан бир орус кижиге келген Шурун-оол-дан башка аравыста баянган билер кижиге бар эвес, демги орус дарганыс харын бисти өөрелип эгезген. Баштайла электростанция турган бажы-ны бускаш, контора туттуус. Оон Ангилгалар баштарына иш кешкен, аяаа улур чоңу, белеткеп алган, айт, шарыга өөрчүп тургустун. Ынчан бис-ти тууг ажилдап өрелди турган орус шиперини, дарга-ларын Паскисов, Солома-тоуу, Марксову ам-даа ут-пай сактып чоруту мен.

Ам хей чуртталгалыг, үтү-пүрт ховар болгон Ак-Дову-рактын тудуунга база кирши-нмес. Дарганыс адим уткан-дыр мен, орус кижиге хе. Хелемевниги-Бак-Көк. Тууду ма-териялдары иштатрын дөө ол Бай-Тайгалык Бай-Талдан кес-кеп, Хемчик хемни кууу салдып бадмырп тур-

дус. Бир-ле өтөккө тырдып каар чүве-ле болгаш. Ам дээрде машина-техника чептер, кайы-даа өөрчүп э-кээр дие амыг үе-дир. Ам сепи хазыг кырган киж-дир мен. Төзүн уруларын беэни 13. Эрткен үе-биле амыг шагыш дөңгөп көрүп, «Ам-гы шагыш магалин аар-дег хелемектеп чоразынын уру-дзакчылар уруларына төгүп берип олурар-дыр мен.

Кызма-Мажалык, Ак-Дову-рак шуут-ла таныттымас кылдыр сайырал, өскериле-дир. Арыгала фабриказы бе-зин кижиге кайгар, ол он дөрт кыт коруус чүве. Районнуу тудуг-сууру хун келген туду-на сайырал орер магалиг-дыр.

О. ХААЖЫК, пенсионер, хочуну тудугу.

Балыглаткаш, медреселин шы-кынган мен. Оон соонда, Рос-тидальга чыккан, Кызма Тук орде-биле мен шаңдалын билли алдым.

Эжирин, сөгй береш Евро-панын беш хунерин хостар-ныга кийриштим.

Дайын төнгөн соонда тай-бың куш-ажылым уламчыла-дым. Уаурур ажилдаар-даа чордум. Барыын-Хемчик рай-куускомуну дарганын ора-лакчымы, «Тыва даг-дугу» ком-бинаттын кадрлар кидимини начальниги, профессионал комбинат комитетинин даргазы, комбинат эргелелиниг партия организацинзынын секретары болгон еске-даа эрге-дужаал-дарга ажилдап, мына тыва, орус база еске-даа нациянын кижилери-биле ханы найырал-дагы берген мен. Ам-лаа ы-чангы эш-өрүм-биле харыла-жым, ужуражым, найырал-дым чор мен. Найырал-даа — кызмагар чок. Шы-нап-ла, чүс акашын ор-чунга чүс эшгит бугуру лас-кежиктеп, хөгдүр-мак амыла-ралды үдөлдөм деп сакар мен.

Г. ЖУКОВСКАЯ, Ала-чурттуу Уаг даймы-нын кижикчи.

«Совет Тыванын 40 чылдыга — шалпыч 40 неделя» деп чарышка илелкейип кирш-пишкан, малга бижыг тем-сууру артыкшылыг кылдыр белеткеп алдым совхозтун ажил-ишчилери хүлээнип ту-рар.

М. МОНГУШ, «Шекпээр» совхозтун ди-ректору.

ӨСКЕЛЕШПЕС ТӨРӨЛ ЧОН БИС

Августун бир хунунда Тываның аар уагтурунун баштайгымы — Ак-Довуракта хей националдыг ажил-чиннарын ажил-ижи, амыдалар-биле таныжар дээш Кызма-Мажалыкка чедип келдим.

Очерк-репортаж

Шалкын Хемчикте кезилдеп салган дем-бетон көвүрүгүг кезип келиришкес, Ак-Дову-рак — Абаз аразынын авто-мобил орут Эдегег ховууну-те чепте шутум деп шийлүп үе берген чылдыр, бистер минар-даа барбайн ховорайже угалтышмыс.

Хунуң херелдерин анык ховорайын чаа тудууларын, хей кыт бажынарынын, сий дөрт кулчуларын, мыда та-раан аны-буру нотааг амы-ларын, чептерин улам өн-кир кыстап тур.

Комбинаттын арыгала фаб-риказынче чоруп ор бис. Ка-ра-Даштын дээдэн ховорайын көөрге мырыдай адым оюнда дөг көстүп чыдар. Хемчиктин кылдымдан ол эгелээш, чүт бугурулгенин баарында даг-дарже чаттылып үе берген. Чоон хоолаларында дээрже дүргелиг үнүп тураа кара иш-тыг кучулуг электрин станция-зын, хей кыт чуртталга ба-жынарынын, чарын Култура ордуни, школын, профтех-училищени болгон еске-даа ту-дугларын, аразында чуга-лашкан омак-хөгүл ажилдын тентиг, кыс-кып кеттиген ак-довуракчыларын магадап к-рүт чордувус.

Вууруа баштыг буртуг Кар-Даш аныкымсы, аны кире берген шыкаш сагымдар, Оон ол-бо талаларында тург-лаан мээр-мээр эг халлар-дыг бек дагал чыктыла-дыр. Кеш чылдар мурунда чү-даа турбаан белдерде фаб-рикага болбазыраткан даг-дугунун артынын сай-довура-жын тиккенден чаа «аг-ла-ды» тыктып келгизген. Топ-тол көрүп турарга Кара-Даш аныкымсы боталалын, каас-тамын алган шыкаш сагым-дар. Комбинаттын ийги ээл-

Каш минута хире болгон ол ээлчеге чедө бээринс дугайын партбюро секретары те-лефон дамчыштыр сагымдарып кыгды. Улаваанда (та каш ду-гаар кадым болду мынан) лифт иштинден үнгөш, чырык болгон делетин кончуг, ишти дыка арыг-сылыг өрөзлө кинип келди. Ында ий-ле кижиге оператор биле чуту мастер олурлар. Делетин алдым бир талкы ханзында кончуг уагт шитти тазиринтып тургузул-каан. Ында аныг-агы өнөр-лүг лампочкалар бар. Олар кайда, кандиг черде үчелини-ки азы таарымча чок бай-дал тургустуна бергенин ай-тып, «чугалай» бээрлер. Опе-ратор кижиге бо улут бугуру-лгенин технологияг нарын чо-ру-дугуларын судалынын согуун моон көрүп, кайгарар орав болгонда, каян кандиг-бир овал-ондактыг хире медээ кө-рүп каанда, доран-на селе-ктор дамчыштыр чарлаптар. Кады ажилдап оравы орус кыстың ажилынын дугайын Сергей Куулар ыччар тайла-былады.

Бистин ээлчеге орустар, тывалар, украинер ажилдап турар—деп, Улут мастер база бир айтырымыска харылаап, уламчылады: — Найыралымыс бижыг. Тывалап чугалаарга сугт өтпес деп болур. Ынчан-гаш ажил-агымыс бугуругу мыда бооп турар.

Бугурун рудадан даг-дугу арыгалаар сектин №3 ээлчээде оператор Мария Швец.

ЭШ-ӨӨР ХӨЙДЕ

Белоруссиянын Минск облазында төртүтүнгөн мен. Ынчан алам-биле кады чурттан турдуус. Ачамын индиг-лаа эки билбес мен. Чеди классты дооскам, ха-ридаа техникумунга кирип алдым. Ушкү курсту доо-тун турмуда дайын эгелээш.

Алам Мария Павловна, он хем хазыг уруу мен дай-зынын эжеп алганм левис-ээрде ортурар хончу чок бол-гаш. Фашистерден чаштанып, дегин чораш, бистер Орел ховарга доктаган бис. Мен харылааа белдиринге дежур-мыдан ажилдай бердим. Хос-тут уеуеринде эки сестрала-рынын курстарына өөренип турган мен. Каян Орел хо-райын фашистер эжелер ан-тарер, ийлен оон чоруккаш, Саратовка келди.

1941 чылдын декабрь айда Саратов ховарга, харылааа-мын тускай батальону тургу-тууу эгелээш. Оон бээр-са-х-рылааа ротазында шери алба-нын кылып киритким. Стали-градка чедир харызданче ат-карааачынык, дүңкө рейд-дери утпак мен. Ваталон Хоуу, Барын фронтларын каттыкшыкчыларын хары-лаштырма турган.

Сталинград камгалагынын уеяанда тууш-соксаа чок бо-лолушун, арты-дери боо-лашканын, адым-дошкун-соок амыг, 1943 чылдын ол-берте байдаларын чуртап ар-тын. Сталинград фронтунун тускай шеридагынын полти-каланди, мени; онугларга чо-руп турмаа-ла, партия кес-дигинге кандидат кылдыр ху-дээп алган. Ынчан «Стали-град камгалам дээш» медаль-биле шаңалтым.

Сталинградка фашистерин мыла шакан соонда Харьков ховарын хосташтым.

Одессаны хостары дээш телуушкун берте, аны кан т-гүшкүнүг болган. 1944 чыл-дын апрель айда бир телууш-кун уежиде харылааа үстү берген. Ону эдери менээ дээшкан. Ону тилкыш, улаш, дедир эеп чоруп орган, аар

Найыралдың ачызында

ДЫШТАНЫЛГА ТӨПТЕРИ

Дөртөн чылдар мурунда районга клуб, библиотека, кино тургузулар дыка аз ээш турган. Ам 144 муң ном фондулук 13 библиотека, 16 клуб албан черлери, 16 кино тургузулары бар.

Эрткен үеде хая көрүп, эрткен оруушту көр болуусу амыг аныктарга солд-дас минаа. Бистин районун культура амыралдыгы төгүлдезинин эге башында 1950 чылдын этезинге хамаалары. Билан Кызыл-Мажалыкка культура бажыны дээр чангыс кат бичилекек ак бажы, көдө суурлар клубтар дээр борбак бажынар тургулаан. Оларга кино көрө залдарда алгач өскө өрөздөрдө чок. Шүттү мш-биле олар пещалары турган дээр орой. Концерттер чогааларын, оор программалар тургузганын, сценалар шүлк чүгээлдерин, мшларын чүм-чүм-чүм орус эштерден — башкылардан. Уран чүгүлө халык-чылдыг тускый эртемчилерден өөрөйи ап турганын хоочун амыралдыктар чүгээлдерин.

дан бизир бис. Тууду-суурун шаякын төгүлдезин биле кады уаут, дахем культура одагалары чүгө Кызыл-Мажалыкка эвес, көдө суурлар төптеринге кестүп, келгиле. Барым-лемчилер район, республика чергелер көрүлде, конкурстарга хой улаа киржиң. акаш шиналдыг черлерин чангыс эвес улаа ээлеп, шинал-мактал-даа чедип ап турганын. Районун бот-тыныгы артистеринин солун программалыг концерттерин Моолдун, Москванын чүгээлдерин көрүп, чокк районнарын амыралдыктар таныжып кылаанар.

«Найырал» деп шикелерин тургусканын. Кызыл-Мажалыкта урууларын уран чүлү школары амыралдыгыга элзэн, үр аларган. Бизда хореография, баян, гитара, фортепьяно, чүгээл салгылары бар. «Хемчик» аттыг ыры болган таныжын уласуу ансамблинин ады сүргөйгө бөгөн.

Амгы үеде «Барлык» совхозта 400 олуттук культура бажыны. Ак-Довуракта 600 олуттук культура орауу даштаналыгына кулут төптери болу берген. Кызыл-Мажалык суурда 400 олуттук культура бажыны туттуну турар.

Районун культура амыралдыктары Совет Тыянын 40 чылын төлөтүп уткурунга белгеленип, амыралдык чонунча, солун программалыг концерттер, эки тургускан шилер-биле соуурга дээр амыралдык турар.

Р. САРЫГЛАР, Кызыл-Мажалыктын культура бажынын директору.

Я Ш К А

Чечен чугаа

Он бир ай сөздүр бергенде септелет турган бис. Хар чүгөс ийя амыг хире, уаут соок-даа чок түлө. Бир-ле хун оолдарын бирээ: «Яшка уулу келди! Яшка!» деп алгыра берди. Чүл-ле болу берген чүе-прети дээр, экскаватор шитанен сокут, мурут үнүп келди.

— Кайда? Чүу Яшка? Кайда чор? — деп, мылыг бис.

— Дөө олур шыкажид — деп, бригадиринин бистен ирак элесте десек кырылче айтыр. Бизар угай малайлап көрүлүс — кукун олур.

Амыралдыктар карьеринисте кукунун бистин долганар тегерин ужуу турарын өскө-рлп катганыс. Бизар хонун, бистин кайгап алган олур-гулар-даа. Чөм дилеп турары олур дикшес, дүштөк чөм-инисте тоганын салып кырылче ужуу келгес, мыры алган чорү баар болду.

— Яшканы чөмгөрү турган, чорту холдан алыр кылдыр өрөйлип аар мен. Харын-даа экскаватор иштине ужуу кил-

дуу, бисче угай ужуу бадалга, тура дүштүс. Бежи бажым хире черде чыткан ийек хире даштын кырынга кукун олур-дуу, саазида бир-ле чүл-нени хаай-биле үс-чача соок-тай берди. Бис кайгай берди. Бригадиринин дуулажы-ды. Биза чугааланын үнүп келди.

— Хирдус амыралдык турган, бир кукун бистин долганар тегерин ужуу турарын өскө-рлп катганыс. Бизар хонун, бистин кайгап алган олур-гулар-даа. Чөм дилеп турары олур дикшес, дүштөк чөм-инисте тоганын салып кырылче ужуу келгес, мыры алган чорү баар болду.

— Яшканы чөмгөрү турган, чорту холдан алыр кылдыр өрөйлип аар мен. Харын-даа экскаватор иштине ужуу кил-

рип турар апар — деп, бригадиринин азыл-дыр.

«Чүлүдү-дүр» дикшес, оон бээр-ле Яшка деп кукунуну бригада келгилерини шүттү өрөйлип эгелдес. Столовалдан чөмгөнөш, чөм артын ирак эвес даш кырынга салып каар бис. Баштайгы дээринде Яшка бистин ий-үш дээр-киндир ушкан. чөм чыткан даштан бичи ырадыр хонуп алдыр. Ол-бо талазынче аймыл-гай, ийя буттан шурп каан, чок болза кылаштал каан, ба-зытар. Чалгынарын далбаш кылган, даш кырылче үс ха-йы берген, чыткан хуукуур артын мзырып алган, ужуу үнүтөр. Эге дээринде чөм артынчыларын калгыстан бир черге даштал турган болза, улаваалда — даш кырынга чөм-ненир апарды. Бис чөм артынчыларын салып турар хем-челди чорту чокушталып эгелдес. Ужун бажым, чөмгөрү бажым, он бажым хире апарды. Улаваалда Яшканын дайын-нары тынттып келгенин көрү-лүс. Ол атаарга ужуу чорза, мзырып алган чөм артын өскө кукуннар дөрбөнч өзү-биле билеап апарар болдулар.

Харыг кыш эртин, хүнээрэк

черлерде дээрин, шулууртай-ны агыл эгелди. Яшка ужуу келгес, ирак эвесе хонуп ал-ган, чөм дилеп кылаштал тур-Дугуй эрлеринде кызылдан турган кара салгыт чолалыч эр саазида чөм артынчыны мензэ-түтүп берди. Яшка-биле бистин драмыс беш-алды ти-ре бажым турган чүе. Октап бергеним бажым сөгүн чангыс соктады. База бирини чангыс бажым черге октадым. Сөгүлү артынчыны шүттү-лэ ийим ба-жычче октадым шимчелей тур мен. Яшка ийинден чан-гыс карын черде чөмн ап шыдаар ирги бе? Экскаватор башкарыкчынын-даа, чолал-чыларын-даа карактары Яш-када.

«Кукун аксын азылдып ал-ган, борбак карактары чөм-кылбай, бажым ол-бо эргил-дирин, сөзигин чонгуч менче бажытты. Яшканын чоктан малайлап топтап көр аргалыг болду. Күштүг өңү даш ка-ра эвес, дүрдүгүр. Боску-биле дөрбөндө кезек черде ак чүг-лөр бар. Чалгынарын уштар-ны чирик, сыйк чүгүлөргө. «Дээрбечилер-биле септир-чи алышканын демзэ ол. Яш-ка ийим бажымдан чөмн ап-кан, доран аткаар шурп берген, талаар бажым чорү барды. «Көк үмөзүлө холдан чөмн ап, бистин драмыска кы-

лаштал турар апар-дыр» деп, чолалыч-биле амыг түлөү-дүрдүс.

Элзэн каш хона бергенде, са-лып каан чөм артынчыларын бидун хемээр чылдар апарган. Өскө элзегеде «өрүстөй ай-тыртылган тур бис. Яшканы көргөн кыян чок. Яшка тын-зыксыг чыткан. Бир хун амы-лап түнзөн, мажынизм Саж-чак-биле контораже, десектен десек даштал, чадал кел чор бис. Чоокта чав чазылдырып каан даштар кырыл чорусу-та: «Бо чүу бөөр?» деп, Салчак улу хал бажында чыткан дүктүг кара чүеже айты-дыр. Соуургап чөдө бээриниске — өүт кукун болду.

— Чыткан Яшкамыс бо мы-камыс.

— Шынал-ла, бо-дур.

Нөрүндө, боскула ак чүг-лөр. Чалгынары чирик, салба-ра берген черлериг. Бир бузу сымк.

Яшка чаштыкын болур де-нискерин кырынга ужуу ор-да, черин төпсөттерге, десектен октадып үнчэн даш ону алур дээрлик ол «Салчактын-ла өр-рөкчисин» турган чүеде, чөм-нени. Салчак өүт күштү даш кырынга каанын чонгуч салып кадым.

М. ХОВАЛЫГ, районда экскаватор ма-шинжы.

ЧАШКЫ УЕМ

Чидип, шойлур чорү барган Чиргалынын дегем хоаа Шагда эрткен чашкы шаамын Сагышымда чуруп тур мен. «Кесериниз» талыгыр. Хөгүлү адым — хаагын кылаш.

Синдилер челинтер мен, ч Чик сагыш бажым суйбар. Чөмгөндө, чиде-даа бөөр. Чөмгөндө, ий-даа бөөр. Шах ол адым болду току. Чашкы уем ол-даа шыкан.

МАССАЛЫГ БОЛДУРАРЫ-БИЛЕ

Ужун-дөртөн чылдарын мурунда стадион, спорт залы, эштер бассейн, спорт мастери районга турбаан, ам бир эштер бассейнин спорткомплексин, 10 спорт залы, он хире спорт мастери болган бажыларга бар.

Күш-культуранын болган спорттун массалыг чорүн улам мыйа көдүрө дугайын СЭКП ТК-ны болган ССРЭ-нин Министрлер Чөмүленин доктаалын амыралдыг боттады-рар дээр районун күш-культура организациалары элзэн амыралдык чоруктан.

Спорттук массалыг болурун, чедип алыр-биле хаакчылар-нын, чадал чарыштын чүм-чүм, ГТО-нун нормаларын дүжар-нын негелдерин эртерген болган өскө-даа хемчеглерин организациаан. Оон уламчалан спортка халыкшылдыгы-ларын саны өзүп оор, 2865 кил ГТО-нун нормаларын дүжар-ган. Ак-Довуракта, «Хемчик», «Барлык» совхозтарда спорттук маргылаалар, эш хуузукун ужурамылгалар доктаамал эртин турар.

Районда спорттун ийиз-бүрү секциялары амыралдык турар. Ак-Довурактын спорт комплекзинде секцияларда амыралдык аныктардан амыга беш чүс амыг школар болу. Хөгүлү дүрш болган сугта эштерини секцияларында болуу саны хой. ССРЭ-нин спорт мастери калдыктар Сергей Шаров-ин, Владимир Монгуш, РСФСР-нин спорт мастери Иван Крошчо шыкан мергелдиг тренерлер бар.

Спорттук массалыг болурун-биле чоруду турар амыралдык амыга-да партия болган чазактын негелдеринге тепсес, ону экижар хемчеглерин районун партия организациа-нын уаурулгалы-биле күштөдир чоруду бис.

А. ООРЖАК, районда спорт комитетинин даргасы.

МАРГЫЛДААЛАР

Туалтжар хууида «Ас-бест» стадионга барым-хем-чиктерин чангыс чөм чурту-туу, Ак-Довурак хоорайны үнзеликчилеринин бирээ, Социалист Күш-ажылар Мадыры Даныры Калдар-оол аттыг шинал дээр 32 ме-генин хуржи болган. Бо

маргылаада Сүт-Хай, Чөм-Хемчик, Бай-Тайга районна-рын мырык мөгелери баа кырыкан. Хурже артыла фабрикаларын амыралдык М-хал Монгуш шүгүлөн, Чөм-Хемчик мөгелер Алексей Хо-мушкү жүрүлгөшкөн. Хо-мушкү черин Барым-Хемчик-тен РСФСР-нин спорт мастери Александр Мижит-Доржу, Ак-Довурактын тууду-септелге уаурулгалы амыралдык Васи-лий Самдан уушкен.

Оон амыга волейбол, баг кагары, боудалга, шыдыраа маргылаалары баа болган.

А. САРЫГЛАР.

Районун бот-тыныгыр уран чүлү коллективини кир-жикчилер концерт көргүзүп турары.

Бирги, ийги, ушук, дөр-тү артында материалдарын солунун корресподинтер-лери Т. Херте, А. Бегин-оол, Ш. Доржу белеткэн.

«Тыла даг-дугу» комбинат-тын амыралдык халыкка кы-дизини № 5 магазинин са-дыжымы Валентина Крапиви-кина.

Чуруктары «Хемчиктин сымдык» солунун фотокор-респондентки В. Монгуш тмрттырган.

АРБАЙ

Арбай, тараа — черик кечкин Авам хоорар, мен-даа соктаар. Шоннаан арбай дугун ылгап, Деспизинге авам челинр — Шоорү хемини бажына дег. Деспизинге чалгы ойлаар. Соктаан тараа деспизинге. Соктажымдан саарар мен. Оран чуртун чарам-каады Оортан саарым турган шыкант.

А. СЕНДАЖЫ, амыралдык.

АВГУСТ

21. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эртенги гимнастика, 8.55 — Мультифильм, 9.15 — Горький хоорайны «Победа» культуру одауунун уласуу хөгүм хемчеглеринин ооркесинин концерти, 9.45 — Т. Минусин, «У совети партиялор иет», Фильм-шын, 11.25 — 11.30 — Телемездээр, 14.15 — Телемездээр, 14.35 — Документалдыг телефильмдер, 15.15 — Б. Сметана Струннык квартет, 15.45 — Чүрүк бурзунда — хун, 16.00 — Эртен-нептердег филм, 16.15 — «Павел вешивает», Урууларга филмдин ушкы болган дөрүк сериалы, 17.15 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Сугта эштери, Боудалга, Чадал-терге спорт, 18.30 — Б. Ким гитарага ойнаар, 18.45 — Бөгүн делегейде, 19.00 — Совет Эмеленин флотунун алдында Н.С. Исаков дугайында теле-очерк, 19.30 — Бистин салы-мыс, 20.05 — «Жак Оффенбах», Уш сериалыг уран-чечен филмдин бири сериалы, (Франция), 21.00 — Уе, 21.30 — Чарыш дегери, 21.45 — Му-зыккалыг дамчыдыла, 22.45 — Бөгүн делегейде, 23.00 — 00.00 — «Найырал», Делегей мар-гылаалары, Сугта эштери.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика, 8.20 — «Взлетает сокол» прелюда, Уран-чечен филм, 9.05 — Шыдыраа школары, 9.05 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Сугта эштери, 12.05 — «Өг-бүлө», болган «Со-ло» прелюда, Урууларга уран-чечен филмдин бири болган ийги сериалы, 15.25 — Эр-тем болган амыралдык, 15.55 — Орус чугаа, 16.25 — 16.30 — Телемездээр, 18.00 — Телемездээр.

22. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эртенги гимнастика, 8.55 — Мультифильм, 9.15 — Чалычаларын чогаалдыгы, 9.50 — «Аян-чорукчулар клубу», 10.40 — «Жак Оффенбах», Уш сериалыг уран-чечен филмдин бири сериалы, 11.35 — 11.40 — Телемездээр, 14.15 — Телемездээр, 14.35 — Документалдыг телефильм, 14.55 — Борку-та хоорайны кемедин оркестри ойнаа, 15.25 — Бистин корресподинтеринин чугаа-ла турар, 15.55 — Хөгүлү нота-жыгартар, 16.10 — «Жак Оффенбах», Урууларга филмдин бири сериалы, 17.40 — И. Гайда, Квартет до мажор, Д. Д. Шостакович аттыг күрүнө квартет куксулар, 18.00 — Эртен болган амыралдык, 18.30 — Мультифильм, 18.45 — Бөгүн делегейде, 19.00 — «Найырал», Делегей мар-гылаалары, Ганбол, Хөзө-жен улус, ССРЭ-нин болган Польшанын командалары ойнаар, Боудалга, 20.05 — «Жак Оффенбах», Фильмдин ийги сериалы, 21.00 — «Уе», 21.30 — Чарыш дегери, 21.45 — П. За-гребельный, Чогаалдыгынын артынарылган, 22.45 — Бөгүн делегейде, 23.00 — 00.05 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Баскетбол, ССРЭ-нин болган КВР-нин командалары ойнаа, Боудалга.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика, 8.20 — Документалдыг теле-фильм, 8.50 — «Голубые мольны», Уран-чечен филм, 10.15 — «Он адым болган оон өзү назмылгылар», 10.55 — Гитарист Д. Мамонтов ойнаар, 11.15 — «Найырал», Делегей

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Урууларга филм, 18.45 — Телефильм, 19.15 — «Азия төвтү», 19.45 — Телемездээр, 19.55 — Чарлаз-дар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчылтыг уаунар, чаштар!», 20.15 — Латан ССР-нин күрүненин академиктик хорунун концерти, 20.30 — Чогаа хей, эки шыналыг ба-раалын, 21.00 — «Уе», 21.30 — «Голубые мольны», Уран-чечен филм, 22.50 — 23.45 — Социализм национал акаде-миктик опера болган балет театрынын артистерини кон-церти.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Мэя Еписейм», Урууларга литератур-муска-лык композиция, 18.45 — Урууларга филм, 19.05 — «Азия төвтү», 19.45 — Делегей байдалынын дугайында бөсө-дэ, 19.45 — Телемездээр, 19.55 — Чарлаз-дар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчылтыг уаунар, чаштар!», 20.15 — Документалдыг телефильм, 20.30 — Ала-лар школары, 21.00 — «Уе», 21.30 — «Илга-нвола», Уран-чечен филм, 22.25 — 23.00 — Эртен-нептердег филм.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эртенги гимнастика, 8.55 — Документалдыг телефильм, 9.35 — Мультифильм, 9.55 — «Урууларга филм», 10.15 — «Азия төвтү», 10.45 — Телемездээр, 10.55 — Чарлаз-дар.

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимна-стика, 8.20 — Фильм-концерт, 8.45 — «Илга-нвола», Уран-чечен филм, 9.50 — Мультифильм, 10.20 — Томскунун теле-дизинин программасы, 11.20 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Парус спорт, Баскет-бол, Эр улус, Болгариянын болган Финляндиянын коман-далары ойнаар, 12.40 — Испан дил, 13.10 — Бистин салымыс, 13.40 — «Раба добая», Бижи-мет-тайлыгы уран-чечен филм, 15.10 — Улусту таны-нын «Диестр» ансамблинин концерти, 15.40 — Эртен-нептердег филм, 16.05 — 16.10 — Телемездээр, 18.00 — Телемездээр.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Сонгургактарга», Белорусия чүлүшкүчүлүгү дугайында чүм билдэ склер, 18.40 — Урууларга филм, 19.15 — «Азия төвтү», 19.45 — Телемездээр, 19.55 — Чарлаз-дар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчылтыг уаунар, чаштар!», 20.20 — Киж болган хоюду, 20.50 — Документалдыг телефильм, 21.30 — «Смо-рот в глаза», Уран-чечен филм, 23.00 — 23.35 — «Три» Фильм-концерт.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эртенги гимнастика, 8.55 — Мультифильм, 9.35 — Казак ССР-нин күрүненин ийи болган танып амыралдык концерти, 10.05 — «Жак Оффенбах», Фильмдин ушкы сериалы, 11.20 — 11.25 — Телемездээр, 14.15 — Телемездээр, 14.35 — Документалдыг теле-фильм, 15.15 — Орус чугаа, 15.50 — Эртен-нептердег филм, 16.00 — Москва чогуугуна суурлары бөгүн болган дээр-та, 16.30 — «Найырал», Делегей маргылаалары, 17.10 — Молдав ССР-нин күртелера-диозунун улусчу музыккалыг «Фольклор» оркестринин кон-церти, 17.35 — Айтырлар-дизининер — шиттирлер, ССРЭ-нин кадык камга-лалык министри С. П. Бу-ренков ламчыдыла кыр-жор, 18.20 — Документалдыг телефильм, 18.35 — Бөгүн де-гейде, 18.50 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Баскетбол, Эр улус, ССРЭ-нин болган Колумбиянын коман-

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эртенги гимнастика, 8.55 — Мультифильм, 9.35 — Казак ССР-нин күрүненин ийи болган танып амыралдык концерти, 10.05 — «Жак Оффенбах», Фильмдин ушкы сериалы, 11.20 — 11.25 — Телемездээр, 14.15 — Телемездээр, 14.35 — Документалдыг теле-фильм, 15.15 — Орус чугаа, 15.50 — Эртен-нептердег филм, 16.00 — Москва чогуугуна суурлары бөгүн болган дээр-та, 16.30 — «Найырал», Делегей маргылаалары, 17.10 — Молдав ССР-нин күртелера-диозунун улусчу музыккалыг «Фольклор» оркестринин кон-церти, 17.35 — Айтырлар-дизининер — шиттирлер, ССРЭ-нин кадык камга-лалык министри С. П. Бу-ренков ламчыдыла кыр-жор, 18.20 — Документалдыг телефильм, 18.35 — Бөгүн де-гейде, 18.50 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Баскетбол, Эр улус, ССРЭ-нин болган Колумбиянын коман-

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эртенги гимнастика, 8.55 — Мультифильм, 9.35 — Казак ССР-нин күрүненин ийи болган танып амыралдык концерти, 10.05 — «Жак Оффенбах», Фильмдин ушкы сериалы, 11.20 — 11.25 — Телемездээр, 14.15 — Телемездээр, 14.35 — Документалдыг теле-фильм, 15.15 — Орус чугаа, 15.50 — Эртен-нептердег филм, 16.00 — Москва чогуугуна суурлары бөгүн болган дээр-та, 16.30 — «Найырал», Делегей маргылаалары, 17.10 — Молдав ССР-нин күртелера-диозунун улусчу музыккалыг «Фольклор» оркестринин кон-церти, 17.35 — Айтырлар-дизининер — шиттирлер, ССРЭ-нин кадык камга-лалык министри С. П. Бу-ренков ламчыдыла кыр-жор, 18.20 — Документалдыг телефильм, 18.35 — Бөгүн де-гейде, 18.50 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Баскетбол, Эр улус, ССРЭ-нин болган Колумбиянын коман-

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эртенги гимнастика, 8.55 — Мультифильм, 9.35 — Казак ССР-нин күрүненин ийи болган танып амыралдык концерти, 10.05 — «Жак Оффенбах», Фильмдин ушкы сериалы, 11.20 — 11.25 — Телемездээр, 14.15 — Телемездээр, 14.35 — Документалдыг теле-фильм, 15.15 — Орус чугаа, 15.50 — Эртен-нептердег филм, 16.00 — Москва чогуугуна суурлары бөгүн болган дээр-та, 16.30 — «Найырал», Делегей маргылаалары, 17.10 — Молдав ССР-нин күртелера-диозунун улусчу музыккалыг «Фольклор» оркестринин кон-церти, 17.35 — Айтырлар-дизининер — шиттирлер, ССРЭ-нин кадык камга-лалык министри С. П. Бу-ренков ламчыдыла кыр-жор, 18.20 — Документалдыг телефильм, 18.35 — Бөгүн де-гейде, 18.50 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Баскетбол, Эр улус, ССРЭ-нин болган Колумбиянын коман-

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимна-стика, 8.20 — Фильм-концерт, 8.45 — «Илга-нвола», Уран-чечен филм, 9.50 — Мультифильм, 10.20 — Томскунун теле-дизинин программасы, 11.20 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Парус спорт, Баскет-бол, Эр улус, Болгариянын болган Финляндиянын коман-далары ойнаар, 12.40 — Испан дил, 13.10 — Бистин салымыс, 13.40 — «Раба добая», Бижи-мет-тайлыгы уран-чечен филм, 15.10 — Улусту таны-нын «Диестр» ансамблинин концерти, 15.40 — Эртен-нептердег филм, 16.05 — 16.10 — Телемездээр, 18.00 — Телемездээр.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Сонгургактарга», Белорусия чүлүшкүчүлүгү дугайында чүм билдэ склер, 18.40 — Урууларга филм, 19.15 — «Азия төвтү», 19.45 — Телемездээр, 19.55 — Чарлаз-дар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчылтыг уаунар, чаштар!», 20.20 — Киж болган хоюду, 20.50 — Документалдыг телефильм, 21.30 — «Смо-рот в глаза», Уран-чечен филм, 23.00 — 23.35 — «Три» Фильм-концерт.

ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе», 8.40 — Эртенги гимнастика, 8.55 — Мультифильм, 9.35 — Казак ССР-нин күрүненин ийи болган танып амыралдык концерти, 10.05 — «Жак Оффенбах», Фильмдин ушкы сериалы, 11.20 — 11.25 — Телемездээр, 14.15 — Телемездээр, 14.35 — Документалдыг теле-фильм, 15.15 — Орус чугаа, 15.50 — Эртен-нептердег филм, 16.00 — Москва чогуугуна суурлары бөгүн болган дээр-та, 16.30 — «Найырал», Делегей маргылаалары, 17.10 — Молдав ССР-нин күртелера-диозунун улусчу музыккалыг «Фольклор» оркестринин кон-церти, 17.35 — Айтырлар-дизининер — шиттирлер, ССРЭ-нин кадык камга-лалык министри С. П. Бу-ренков ламчыдыла кыр-жор, 18.20 — Документалдыг телефильм, 18.35 — Бөгүн де-гейде, 18.50 — «Найырал», Делегей маргылаалары, Баскетбол, Эр улус, ССРЭ-нин болган Колумбиянын коман-